

УДК 811.111

PAREMIAS AS AN OBJECT OF LINGUISTIC ANALYSIS

ПАРЕМІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Leshchenko H.V. / Лещенко Г. В.

d.philol.s., prof. / д.філол.н., проф.

ORCID: 0000-0002-5316-0628

Cherkasy State Technological University,

Cherkasy, Shevchenka Blvd., 460, 18005

Черкаський державний технологічний університет,

Черкаси, бул Шевченка, 460, 18005

Анотація. У статті розглянуто сутність поняття «паремія», визначено місце і роль паремій у національно-культурному фонді будь-якої мови та описано теоретичні підходи до їх вивчення. Особлива увага присвячена їхнім властивостям, серед яких семантична цілісність, сталість, постійний компонентний склад, відтворюваність. Проаналізовано спільні та відмінні риси прислів'їв, фразеологічних одиниць та інших видів словосполучень.

Ключові слова: паремія, прислів'я, приказка, фразеологічна одиниця, паремійний фонд, лінгвокультурний

Вступ.

У сучасному лінгвістичному дослідженні вивченню паремій відводиться особливе місце, оскільки вони виступають ключовим елементом національного мовного фонду та відображають культурні та історичні витоки мовленнєвої спільноти. **Паремії** (народні прислів'я та приказки) відзначаються своєрідністю та виразністю і втілюють у собі багатий культурний зміст, який віддзеркалює специфіку лінгвокультурного та етнокультурного підґрунтя.

Культурно-національний аспект розглядається як інформація, що включає різні соціальні, етнографічні, географічні, історичні відомості й несе в собі асоціативно-образну інформацію носія мови. Тому підвищеною увагою дослідників користується явище паремії, що досліджується як літературознавцями, так і лінгвістами. Існують різні точки зору відносно того, куди відносити прислів'я та приказки, розглядати їх як фольклорний жанр чи як функціональні одиниці мови, що відносяться до фразеологічного фонду. У нашому дослідженні паремії потрактовуються як лінгвістичний феномен, а вивчення особливостей їхньої дефініції становить мету нашої наукової розвідки.

Основний текст.

Паремії, як вирази народної мудрості, що виникають зі спостережень за навколишнім життям і походять із різних джерел народної словесності, є об'єктом вивчення різних наукових дисциплін, таких як фольклористика, пареміологія, етнографія, літературознавство, історія тощо. У лінгвістиці паремії досліджуються з точки зору семантики, стилістики та функціонування в різних мовах [1, с. 5-6].

Дослідники паремій загалом поділяють думку про те, що ці мовні вирази володіють такими основними характеристиками, як семантична цілісність, сталість, постійний компонентний склад, відтворюваність і здатність виражати

певні граматичні категорії, які є загальними для всіх фразеологічних одиниць мовного рівня [4, с. 89-91]. Згідно із З. Коцюбою, прислів'я та приказки розглядаються як особлива група мовних одиниць комунікативного типу в межах фразеологічного рівня. Незважаючи на усі спроби структурних пареміологів створити систему паремійних моделей, вони визнають, що ця група не є однорідною за структурою, семантикою та функціями [там само].

У своїй дисертаційній роботі О. В. Дуденко характеризує паремії як особливі стійкі відтворювані мовні одиниці, при цьому вказуючи на невизначеність їхнього місця серед лінгвістичних одиниць у мовознавстві [3, с. 3]. Дослідники погоджуються з тим, що термін «паремія» використовується для об'єднання прислів'їв і приказок. Тому часто у наукових дослідженнях використовується термін «паремія» разом з «прислів'ями та приказками», вважаючи їх синонімами і розглядаючи як рівнозначні універсальні концепції [див. 2].

Визначення поняття «паремія» є складним і не має чіткого формулювання. Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, до класу паремій належать прислів'я і приказки (які становлять основний масив, приблизно три чверті паремійного фонду), промовки, загадки, прикмети, «ділові» вислови, повір'я, «віщі» сни, ворожби, задачі, головоломки, скоромовки, пустомовки, замовляння, небилиці, нісенітниці, одномоментні анекдоти, казкові формули і т.д. [11, с. 887].

О. О. Селіванова висловлює думку про те, що до паремій слід відносити приказки, прислів'я та промовки, розглядаючи їх як «стійкі відтворювані елементи реченнєвої структури мови» [8, с. 98]. За М. М. Пазяком, паремії визначаються як особливі стійкі мовні одиниці конкретного етносу, що мають фольклорне або літературне походження [6, с. 43]. Це поняття є більш загальним і охоплює більшу кількість малих жанрів фольклору. Таким чином, до паремій можна віднести не лише прислів'я та приказки, а й інші елементи усної народної творчості, такі як примовки, тости, прикмети, скоромовки, повір'я, загадки, ворожби, небилиці, нісенітниці та інші.

В Оксфордському етимологічному словнику термін '*proverb*' описується як усталений у мовленнєвому вжитку вислів, приказка чи крилате слово, властивостями якого є стислість, небагатослівність, метафоричність, загальність вживання, анонімність, алегоричність, особлива віршована форма та передача життєвого досвіду чи спостереження [13]. Семантичне поле терміна '*proverb*' вважається широким, і кожне нове дослідження значно розширює та збагачує його визначення.

Слід відзначити, що більшість прислів'їв та приказок зберегли своє первинне значення протягом століть без істотних змін. Ці вислови з давніх-давен успадковують важливу мудрість, яка продовжує нагадувати новим поколінням про корисність давніх настанов та життєвої мудрості наших пращурів.

Вивчення прислів'їв має велике значення для фразеології, особливо як джерело фразеологічної деривації. Проте важливо відзначити відмінності між прислів'ями та фразеологічними одиницями, такі як:

1. Синтаксична структура. Прислів'я мають чітко оформлену синтаксичну структуру у вигляді речень, наприклад: *Boys will be men*
2. Вираження судження, узагальненої думки або моралі. Прислів'я висловлюють судження, узагальнені думки або мораль, наприклад: *A man at sixteen will prove a child at sixty*
3. Контрастна будова. Прислів'я характеризуються контрастною будовою, наприклад: *Young saint, old devil*
4. Сталість завдяки частоті вживання. Прислів'я представляють собою сполучення слів, де значення кожного слова не змінюється за межами цього сполучення, але вони стають стійкими через постійне вживання та ритмічну форму, наприклад: *Children and chicken must always be picking.*

Ці відмінності підкреслюють унікальні риси прислів'їв порівняно з іншими фразеологічними одиницями.

Мовознавці вказують на те, що паремії відрізняються від інших словосполучень кількома характеристиками. Зокрема, вони вирізняються повнотою самодостатньої завершеної думки з точки зору семантики. Часто паремії мають двоскладову конструкцію та властивий їм усталений порядок компонентів, що стосується їхньої структури.

За результатами аналізу британських прислів'їв та приказок, дослідники розподілили паремії у три основні групи [див. 12]:

1. Паремії, що передають загальновідомі істини у вигляді абстрактних тверджень: *Absence makes the heart grow fonder – Розлука робить сильнішими почуття.*
2. Паремії, які роблять узагальнення на основі особливих щоденних спостережень: *You can take the horse to the water, but you can't make him drink – Ви можете привести коня до води, але ви не можете примусити його пити.*
3. Паремії, що ґрунтуються на традиційній мудрості та фольклорі: *Red sky at night, shepherd's delight; red sky in the morning, shepherd's warning – Червоне небо ввечері – радість вівчареві; червоне небо вранці – засторога вівчареві*

Л. А. Булаховський погоджується з такою точкою зору, вважаючи, що паремії слід розглядати на фразеологічному рівні. Він виокремлює сім основних типів фразем: прислів'я та приказки, професіоналізми, усталені вислови з анекдотів, висловлення видатних людей, крилаті вислови, переклади висловлень з інших мов, цитати з Біблії. Ці типи висловлювань відзначаються стійкістю та відтворюваністю у мовленні, що робить їх подібними до фразеологічних одиниць.

На противагу цьому, Н. М. Амосова вважає, що зарахування паремій до об'єкта фразеології є необґрунтованим. Вона відносить до фразеологізмів лише цілісно оформлені предикативні одиниці, які становлять семантичну єдність, постійний контекст та функціонують у структурі синтаксичної конструкції як один член. Таким чином, вона відмежовує прислів'я та приказки від фразеології, розглядаючи їх як автономні та самодостатні як за структурою, так і за змістом [див. 2].

В. Д. Ужченко та Д. В. Ужченко розподіляють фразеологічні одиниці на центральні та периферійні. На їхній погляд, прислів'я і деякі види приказок віднесені до периферійних одиниць, які різною мірою віддалені від центру відтворюваності. Науковці вважають, що для прислів'їв та деяких приказок доцільно вживати термін «паремія» [10, с. 27].

Деякі дослідники схильні виводити за межі об'єкта фразеології крилаті вислови, прислів'я та приказки, стверджуючи, що ці лінгвістичні явища відображають лише породження певних ситуацій та обставин життя, а не мовний розвиток. Фразеологічні одиниці в такому лінгвістичному розумінні розглядаються як компоненти мови, взаємодіючи зі словами та входячи до структури мови.

В зарубіжній науковій літературі паремійний фонд охоплює різноманітні афористичні структури, такі як прислів'я, ідіоми, порівняння, загадки та велеризми. У вітчизняній літературі спектр жанрового розподілу фонд паремій значно ширший і включає прислів'я, приказки, побажання, прокляття, прикмети, велеризми, промовки, пародії на молитви, каламбури та анекдоти. Це різноманіття жанрів впливає на об'єм пареміофонду.

Обговорення цих питань може містити аналіз різних теорій та підходів до фразеології та пареміології, а також врахування культурних та історичних контекстів, які формують використання фразеологічних одиниць в мові.

У пізніших дослідженнях зазначається, що до паремій віднесені прислів'я, приказки та ідіоматичні вирази, що спричиняє відчутне звуження обсягу пареміології [див. 7]. Подібні позиції зустрічаються в різних наукових дослідженнях зарубіжної лінгвістики, де термін '*proverb*' вживається для позначення прислів'їв та приказок. Паремії, які включають прислів'я та приказки в численних дослідженнях, розглядаються не як мовні одиниці, але як вирази, чиє значення формується у фольклорно-оцінній сфері.

Останнім часом в наукових студії паремії класифікують як афоризми фольклорного походження. Відмінність між прислів'ями та приказками вбачається у тому, що перші мають ціннісно-сміслову семантику, тоді як останні виконують переважно мовну функцію [9, с. 258].

На думку вчених, головною проблемою у визначенні поняття «прислів'я» є його широке використання та історична багатозначність. Прислів'я, як об'єкт вивчення, належать до різних наук, таких як фольклористика, поезика та лінгвістика [5, с. 22].

Хоча прислів'я узагальнюють різні явища життя, їх мовний статус та відношення до фразеології залишаються невизначеними до цього часу. Таким чином, у лінгвістиці існують два рівноправних підходи: нефразеологічно-орієнтований та фразеологічно-орієнтований. Основні характеристики фразеологічних одиниць та прислів'їв переважно співпадають: обізнаність мовців із пареміями у конкретній мові та соціумі, відтворюваність у мовленні як самостійної мовної одиниці, стійкість, образна вмотивованість, емоційно-експресивна оцінка і стильова забарвленість тощо. Саме тому фразеологічно-орієнтований підхід лежить у підґрунті більшості робіт, присвячених аналізу паремій у різних мовах.

Висновки. Проблема визначення сутності поняття «паремія» і досі залишається відкритою, оскільки йдеться про феномен, який по суті є міждисциплінарним, а вибір підходу до його тлумачення (нефразеологічно-орієнтований чи фразеологічно-орієнтований), як правило, зумовлений цілями і завданнями наукового дослідження. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у виопрацюванні універсальних критеріїв вирізнення паремій серед схожих мовних явищ та їх системному описі.

Література

1. Березовська-Савчук Н. А. Структурні особливості паремій із предикатами стану в українській мові // Філологічні студії. 2015. Вип. 12. С. 5-13. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268531087.pdf>
2. Гаврилова В. В. Теоретичні засади вивчення паремій // Наукові записки Бердянського держ. пед. ун-ту. 2015. Вип. 7. С. 11-20. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/nzbdpufn_2015_7_4.pdf
3. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій: автореф дис...канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. К., 2002. 25 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/xmlui/handle/6789/5129>
4. Коцюба З. Г. Лінгвістичні аспекти дослідження прислів'їв і приказок // Лінгвістичні студії: [зб. наук. праць]. Д.: ДонНУ, 2012. № 24. С. 74-79. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3579/Kotsiuba.pdf?sequence=1>
5. Осіпова Т. Ф. Паремії як засіб репрезентації інтертекстуальності в художньому тексті // Лінгвістичні дослідження. Зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2009. Вип. 28. С. 20-25.
6. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки: проблеми пареміології та пареміографії. К.: Наук. думка, 1984. 203 с.
7. Савченко О. О. Етнокультурний компонент у семантиці назв елементів рельєфу (на матеріалі паремій української та англійської мов): дис... канд. філол. наук: 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Дрогобич, 2020. 200 с.
8. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Київ-Черкаси: Брама, 2004. 275 с.
9. Скробот А. І. Семантична структура іспанських паремій з анімалістичним компонентом // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. 2002. С. 257-260. URL: <https://langcenter.kiev.ua/Lingvistika%202012/Skrobot%20257-260.pdf>
10. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: [навч. посіб.]. Луганськ: Альма-матер, 2005. 400 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
12. Bellis A. O. Proverbs in recent research // Sage Journal. Vol. 20. Issue 2. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1476993X211067160>
13. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/Oxford>

Abstract. *The article deals with the concept of “paremia”, defines the place and the role of paremias in the national-cultural fund of any language, as well as describes theoretical approaches to their study. Special attention is paid to their properties, including semantic integrity, stability, constant component structure, and reproducibility. Common and distinctive features of proverbs, phraseological units and other types of word combinations are also analyzed.*

Key words: *paremia, proverb, saying, phraseological unit, paremic fund, linguistic and cultural.*

Стаття відправлена: 20.04.2024 р.

© Лещенко Г. В.